

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *Tóth László*
Cím: *A Nemzeti Színház válsága*

Forrás: *Nemzeti Ujság*

Bn. 1943 *I. S.*
(Hely) (Idő) (Köt. v. füz.) (Oldal)

Osztályozás

Tárgy
792
Hely *Nemzeti Színház*
Idő
"1943"
Személy
H

A Nemzeti Színház válsága

írta: TÓTH LÁSZLÓ

A tárgyilagosság elvénél fogva a Nemzeti Ujság vasárnapi számában közöltük Németh Antalnak, a Nemzeti Színház igazgatójának nyilatkozatát, amelyben a lemondásáról elterjedt hírekre válaszolt, — noha magát az ellenőrizhetetlen hírt mi nem tettük közzé. Megjegyzés nélkül közöltük ugyanakkor a Nemzeti Színház öndicsérő közleményét is, amelyet legközelebbi műsorterréről adott ki.

Abban az általános — és az egész sajtóból párt- és világnézeti különbség nélkül feltörő — visszhangban, amely a Nemzeti Színház működéséről legutóbb elhangzott szigorú felsőházi bírálat nyomán keletkezett, nem vettünk részt. Mi mindezeket már az elmúlt év folyamán több ízben is szóvá tettük és részletesen megindokoltuk, miért tartjuk helytelennek és hibásnak Németh Antal színházvezetését s miért nem vagyunk megelégedve a mai Nemzeti Színház művészeti és irodalmi magatartásával és eredményeivel. Ezekhez a megállapításainkhoz semmit sem kell hozzátennünk, legfeljebb azt, hogy a bírálatra feltétlenül illetékes Voinovich Géza kijelentéseivel nemcsak egyetértünk, hanem azok mindenben igazolják azt az ítélkezést, amelylyel mi a Nemzeti Színház igazgatójának működését és színházpolitikáját kísértük.

A két nemzetiszínházi nyilatkozatra

azonban, arra is, amit az igazgató saját személyére vonatkozólag mondott és arra is, amit műsorpolitikájának igazolására a színház nevében kiadott, — néhány őszinte megjegyzést kell tennünk.

Nem érdekel bennünket, hogy Németh Antal beadta-e lemondását, vagy szándékozik-e ezt tenni? Ez az ő egyéni ügye, amelyben azonban bármilyen önértékes is kijelentései, végeredményben nem, az ő saját elhatározása lesz a döntő. Az, hogy a Nemzeti Színház igazgatójának 1945 június 30-ikáig terjedő szerződése van, nem sokat jelent, hiszen a színház történetében nem az első eset volna, hogy az igazgatót jóval szerződésének lejártá előtt menesztik, vagy felmentik.

Ezt a kérdést feleslegesnek is tartjuk tárgyalni addig, amíg a legilletékesebb helyről ebben a döntő szó el nem hangzik. Az, hogy a Nemzeti Színház igazgatója marad-e állásában, vagy távozik, a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter bizalmától függ s amíg ezt a bizalmat az igazgatótól meg nem vonják, addig felesleges azon okoskodni, kívülről és belülről is, hogy továbbra is Németh Antal fogja-e igazgatni a színházat, vagy sem.

Téves azonban az igazgatónak nyilatkozatából nyilvánvalóan következő felfogása, mintha ő egyedül felettes hatóságának tartoznék felelősséggel. Tartozik

valóban annak is, de van felelőssége a nemzeti közvéleménnyel, sőt természetesen annak kifejezőjével, a sajtóval szemben is.

Válaszolni a közvéleményben megnyilatkozó véleményekre, vagy a sajtó bírálatára, — a Nemzeti Színház igazgatója nem köteles. De vitathatatlan színház-történelmi tény, hogy a hozzáértő és elismert szaktekintélyek és a magyar sajtó szinte egyhangú véleményével szemben a Nemzeti Színház élén senki sem tarthatja magát sokáig.

Itt emlékeztetni kell arra, hogy a Nemzeti Színház — noha a költségvetési törvényekben ez az elnevezés szerepel — nem állami színház, hanem különleges, sajátos, nemzeti intézmény, önálló jogi személy. Megvannak a maga alapszabályai, amelyek szervezetét meghatározzák. Az államot illetőleg a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi minisztert csak felügyeleti jog illeti meg a Nemzeti Színház felett. Elsőbben is azért, mert hiszen a miniszter ilyen felügyeleti joga a magyar kultúra ugyszólván minden területére kiterjed, de különösen azért, mert a Nemzeti Színház az állami költségvetésben állandó, magas összegű támogatásban részesül. Ez a felügyeleti jog kiterjed a színház működésének ellenőrzésére, művészi és anyagi szempontból egyaránt, de nem terjed ki a színház vezetésére és

irányítására. Ezért a Nemzeti Színház igazgatói mindenkor fenntartották önálló hatáskörüket és különleges jogállásukat, amelyet még az intendánsi intézmény sem korlátozhatott. A minisztérium és pedig éveken át a belügyminisztérium, majd a vallás- és közoktatásügyi minisztérium természetesen beleszólt a költségvetési kérdésekbe, de egészséges állapot a színház körül csak akkor volt, ha az igazgató függetlenül dolgozhatott s a tagok szerződötetésébe, a műsor megállapításába, a szereposztásba s általában az igazgatói hatáskörbe, amely az intendánsi állás megszűnése után ennek hatáskörével is kibővült, — senki helye nem avatkozott.

Az igazgató vállalta a felelősséget, de nemcsak felfelé, a felügyeleti hatósággal szemben, hanem a közönség felé is és a kritika felé is... Az igazgatók természetesen a maguk művészi meggyőződését

kövezték, de nem utasították vissza a hozzáértő szaktekintélyek és a sajtó bírálatát, ellenkezőleg, köszönettel vették és ilyekeztek követni.

Amint a Nemzeti Színház egyik nagy igazgatója írta: „a Nemzeti Színház igazgatójának nem mindig lehet azt csinálnia, amit kellene, hanem azt kell csinálnia, amit lehet”.... Egyet azonban eddig még minden nemzetiszínházi igazgató akár szerencsés volt színházvezetése, akár nem, tiszteletben tartott, ez pedig a Nemzeti Színház élő hagyománya volt és azt egyeztetve mindig össze az élet fejlődésének követelményeivel.

Németh Antal rendszerének legfőbb hibája éppen abban van, hogy sohasem érezte át, mit is jelent igazában — a

Nemzeti Színház régi, hatalmas műsora ugyszólván teljesen megsemmisült s csak a legkritkább esetben kerül sor a színház egy régi, kitűnő előadásának felújítására, sőt minden idényben már az is leszorul a színpadról, aminek tavaly még nagy sikere volt. Lóhalálában betanult új darabok és klasszikus bemutatók, vagy felújítások váltják egymást azért, hogy tizennégy-tizenöt előadás után újra örök feledésbe merüljenek, vagy pedig esetleg átkerüljenek a Kamaraszínház műsorára. Ez viszont újabbán teljesen magánszínházi sorozatelőadásokra van beállítva s így igazi feladatát, a kamaraszínház művelését és a kamaraszínművek műsorának megteremtését egyáltalában nem tudja szolgálni. A Nemzeti Színház ma sem a magyar drámairodalommal szemben nem tudja emiatt teljesíteni kötelességét, sem a nemzeti irodalom és a világ-irodalom klasszikusaival szemben nem tudja fenntartani a régi Nemzeti Színház színvonalát és sokoldalúságát. Külön kellene szólni a magyar nyelv sorsáról a nemzet első színpadán, ahol a technikai, díszletezési, világítási külsőségek s a rendezői különlegességek és rögeszmék uralkodnak.

Ezért nincs jelentősége annak, hogy a színház műsorterve milyen új magyar drámaírókat és milyen klasszikus darabokat ígér, mert nem elég színműveket a műsorra kitűzni, azokat úgy kell színre hozni, ami egyszerre felel meg a Nemzeti Színház hagyományainak és a színművészet mai kifejlődésének. Nem mondtuk soha, hogy a Nemzeti Színháznak Németh Antal alatt nem voltak jó, sőt

kitűnő előadásai is, de sajnálatos tény, hogy a Nemzeti Színház régi szelleméből ugyszólván semmi sem maradt, a mai Nemzeti Színházban, és ami megvan még, az csak annak a pár kitűnő művésznak köszönhető, aki a régi Nemzeti Színházból még ott maradt, vagy oda vissza került.

Van azonban ennek a műsortervezetet bejelentő hivatalos színházközleménynek még egy megdöbbentő hibája, az tudniillik: hogy az igazgató saját műsorterveért a felelősséget a kultuszminiszterre hárítja. Amikor ugyanis azt mondja, hogy: „a színiévad további darabjait a magyar királyi vallás- és közoktatásügyi miniszter ur által jóváhagyott műsorterv alapján állítja össze a legelőkelőbb magyar írók és külföldi szerzők darabjaiból...”, akkor lényegében a maga védelmére a közvélemény és a sajtó esetleges bírálataival szemben a miniszter előzetes jóváhagyására hivatkozik s így őt állítja

szembe az esetleges ellenkező vagy bíráló véleményekkel. Lényegében tehát úgy ülteti fel, mintha mindaz, amit Németh Antal csinál, a miniszter előzetes tudtával és hozzájárulásával történnék, amiből következik, hogy ezért azután ne is tessék őt bírálni és felelősségre vonni, mert hiszen ott van felügyeleti hatósága, amely ezek szerint a felelősséget már is eleve elvállalta!

Ezt még soha, egyetlen nemzetiszínházi igazgató sem cselekedte! De nem is cselekedhette, mert igazgató, aki tartott magára, hatáskörére és függetlenségére, maga csinálta a műsorát és maga vállalta érte egyedül a felelősséget.

Németh Antal nyilatkozatában a támadások háttéréről beszél, amelyeket ő, szerinte, felettes hatósága elé terjesztett feliratában megvilágított. Ha megvilágította, akkor nyilvánvalóan sötét volt a háttér, erről azonban az igazgató csak általánosságban beszél. Így voltaképpen napirendre is lehetne térni fölötte, ha nem volna ebben burkolt és méltatlan gyanúsítás a magyar irodalmi és színházi élet egyik legtisztább és legnemesebb, egyéniségével, Voinovich Gézával, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárával, a Kisfaludy Társaság elnökével, a Nemzeti Színház egyik legsikeresebb szerzőjével — és igenis — igen nagy érdemeket szerzett volt vezetőjével szemben. Mintha az a felsőházban elmondott bírálatában nem a tárgyi igazság, nem a Nemzeti Színház sorsa és szerete és nem a magyar drámairodalom és színpadi kultúra szolgálatában és magasrendű értékei érdekében beszélt volna, hanem valami kitudja miféle sötét céljai lettek volna vele. Nos, vegyék tudomásul, Németh Antal igazgató ur is és azok is, akik e fajta rémesekeket nem állnak a közönségnek feltálatni: a Nemzeti Színház mai állapotával s helytelen és hibás vezetésével szemben egyetlen háttér van: az a sok szerencsétlen esztendő, amely a Nemzeti Színház új nagy válságát idézte elő Németh

Antal igazgatása alatt és annak következtében.

Nem tudhatjuk, hogy a Nemzeti Színház sorsa mi lesz a jövőben. E pillanatban mi senki mást nem tartunk érte felelősnek, mint az igazgatót, aki tehetséges, művelt, széleslátókörű ember, aki alaposan kitanulta a színházi technika fortélyait és ismeri új találmányait, de akiből teljességgel hiányzik a Nemzeti Színház lelki és művészi folytonosságának tudata, a Nemzeti Színház hagyományainak ismerete és őrzése s annak a

Nemzeti Színház? Nem is tudhatta, mert sohasem élt benne. Hirtelen, erőszakos módon ültették bele a Nemzeti Színház igazgatói székébe, még pedig egy sereg olyan megkötöttséggel és kikötéssel, amelyeket más aligha fogadott volna el és amelyek egyrészt bürokratikus beavatkozást jelentettek a színházigazgató függetlenségébe, másrésztől megindították azt a rombolási folyamatot, amely a mai Nemzeti Színháznak a régi Nemzeti Színháztól és annak szellemétől való teljes elszakadásához vezetett. Erről most nem akarunk bővebben beszélni. Csak annyit mondunk, a régi Nemzeti Színház épületét 1913-ban kezdték lebontani, az élő Nemzeti Színházat azonban Németh Antal igazgatói ténykedése kezdte lerombolni és ezt az évek során ugyszólván maradéktalanul sikerült folytatnia és majdnem befejeznie.

A Comédie Française, vagy a Burgtheater ma is elszakíthatatlan, élő összeköttetést tart fenn saját multjával, ha azonban a régi Nemzeti Színház valamelyik nagy vezetője, vagy művésze ma betévedne a mostani Nemzeti Színházba, ugyszólván semmit sem találna ott, ami régen ezt az intézményt valóban a nemzet színházává tette.

Ezt a véleményünket nem tudja megíngatni az igazgató ur önértetes nyilatkozata, sem az a műsorterv, amelyet közzé tett. A Nemzeti Színház mai műsorrendszerének — ami részben a helytelenül elfajzott berleti rend következménye — legfőbb hibája, hogy semmi kontinuitása nincs még a saját előző évadjával sem. Nem is beszélve arról, hogy a

mértéktartásnak és egyensúlyozásnak a képessége, hogy a Nemzeti Színház mindenkor mit vehet át a külföldi színházi hatásokból és a színházkultúra új, fejlődési irányából s mit kell magából tovább fejlesztenie és mit kell tisztán és csorbitatlanul megtartania.

Ismételjük, mindezért e pillanatban csak az igazgató lehet felelős. De felelős nemcsak felettes hatóságának, hanem igenis a közvéleményt kifejező sajtónak, a magyar közönségnek, a Nemzeti Színház dicsőséges száz esttendejének s az egész magyar színpadi kultúrának! Másokra csak akkor hárulhat a felelőség, ha mindazt, ami eddig történt és ami ma van a Nemzeti Színház körül, — tovább engednék haladni a végzetes uton.

Elmondottuk mindezt, mint ahogy megmondottuk a jót és a rosszat egyformán a mostani igazgató elődeiről és azoknak munkájáról és eredményeiről is elfogulatlanul, soha nem vezetve sem a barátság, sem az ellenszenv érzésétől. És mindenesetre teljesen érdek nélkül, egyszerűen azért, mert nagyra tartjuk, tiszteljük és szeretjük a Nemzeti Színházat. Ennek ragyogásaira és küzdelmeire, nagy neveire és gyönyörű estéire több mint négy és fél évtizedig emlékezünk vissza és ma is magunkban őrizük áhitattal azt a hagyományát, szellemét és magyar irányvonalát, amelyet a mai igazgatónak megismerni talán nem volt módjában, de amelyet megtagadnia és elejtenie mégsem kellett volna.